

УДК 159.923+159.928 (043)

КОСТЯНТИН КИСЕЛЬОВ

м. Слов'янськ

xxxtommy1987xxxx@gmail.com

ІНТЕЛЕКТ ТА КРЕАТИВНІСТЬ РІЗНИХ МОДАЛЬНОСТЕЙ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізуються теоретико-методологічні підстави дослідження креативності майбутніх вчителів початкової школи. Закладаються передумови подальшого повноцінного емпіричного дослідження психологічної динаміки креативності майбутніх вчителів початкової школи впродовж терміну навчання у виші, йдеться про психолого-педагогічні умови її становлення, визначаються напрямки можливого розвивального впливу з метою оптимізації рівня представленості інтелекту та креативності у структурі особистості майбутнього фахівця. Стверджується, що хоча інтелект та креативність різних модальностей і виступають рівноправними чинниками успішності навчальної діяльності студента та його подальшого професійного зростання, втім не утворюють між собою статистично достовірних кореляцій. Водночас, вербальна та образна креативність майбутнього вчителя початкових класів тісно пов'язані між собою, утворюючи креативну підсистему особистості педагога.

Ключові слова: креативність, інтелект, майбутній вчитель, студент, початкова школа, структура, показник, аналіз, компонент, рівень.

Співвідношення характеристик інтелекту та креативності особистості є, напевне, однією з найбільш дискусивних проблем у теорії загальних здібностей. Втім, однозначного та вичерпного трактування цієї наукової проблеми не існує і понині. Особливу цікавість вона викликає стосовно специфіки професійної педагогічної діяльності та професійної підготовки майбутніх фахівців галузі освіти. Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання системного погляду на співвідношення показників вербальної та образної креативності і показників інтелекту, як невід'ємних компонентів структури особистості та професіоналізму майбутнього вчителя початкової школи на різних етапах його фахової підготовки.

Д. Б. Богоявленська вважає, що креативність виступає як глибинна особистісна властивість, сутність якої полягає в оригінальній постановці проблеми, наповненою особистісним змістом, також авторка підкреслює, що креативність є загальною особливістю особистості і впливає на творчу продуктивність незалежно від сфери прояву особистісної активності [1, 14]. Є. І. Ніколаєва розуміє креативність як творчі можливості (здібності)

людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, окремих видах діяльності [6, 18].

В. Д. Шадриков розглядає креативність як сукупність властивостей творчого мислення: продуктивність психічних процесів (швидкість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність мислення), інтегральні властивості мислення (самостійність, глибина, широта мислення) і функціональні властивості мислення (дисциплінованість, технологічність мислення) [11, 76–77].

Аналізуючи результати досліджень Ф. Баррона та Д. Харрінгтона, К. Горшина робить наступні висновки: креативність розглядається як здатність та здібність адаптивно реагувати на необхідність появи нових продуктів. Дана здібність дозволяє усвідомити нове в бутті, хоча сам процес може реалізовуватися як на свідомому, так і на несвідомому рівні; створення нового продукту багато в чому залежить від характеристик особистості творця і сили його внутрішньої мотивації; специфічними особливостями креативного процесу є оригінальність, самостійність, валідність, адекватність завданню [10].

А. Маслоу визначаючи основні умови, що стимулюють розвиток креативного мислення,

зазначає що необхідним є: 1) наявність ситуації незавершеності, на відміну від чітко заданих і суворо контрольованих умов; 2) створення та використання іноваційних прийомів, стратегій і інструментів для подальшої діяльності; 3) розгортання відповідальності і незалежності; 4) зосередження на самостійних розробках, спостереженнях, узагальненнях [5, 109].

Метою нашого дослідження є аналіз як теоретичних, так і методологічних підстав дослідження креативності майбутніх педагогів в процесі їх професійної підготовки. Для цього вважаємо за необхідне розв'язати наступні завдання дослідження: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічної проблеми співвідношення креативності та інших особистостісних показників майбутніх педагогів; 2) виділити та описати основні емпіричні закономірності взаємозв'язку показників креативності та інтелекту майбутніх вчителів початкової школи.

В якості методів та методик емпіричного дослідження нами використані процедура кореляційного аналізу за Пірсоном, тест образної креативності Торренса (в модифікації О. Є. Туник), тест вербальної креативності Медніка (в модифікації Т. В. Галкіної) та тест інтелекту Амтхауера. До складу емпіричної виборки увійшли студенти 2–5 оків навчання факультету підготовки вчителів початкових класів ДВНЗ «ДДПУ» (м. Слов'янськ) загальною кількістю 70 осіб.

І. Гриненко розуміє креативність особистості вчителя гуманітарного профілю як духовну здібність культурної особистості створювати новий навчальний продукт, що супроводжується мотивацією успіху, збагаченням ментального досвіду та станом психофізіологічної когерентності [2]. При цьому професійна креативність учителя мови розглядається як здатність до реалізації творчої інтенції особистості, та створенням певних навчально-виховних продуктів, які характеризуються оригінальністю, та новизною тощо.

На думку С. Смірнова, креативність вчителя можна сформулювати лише шляхом створення умов для самовиховання тому, що креативний потенціал є однією з найглибших характеристик особистості [9, 46]. О. Яковлева

зазначає, що процесуальними характеристиками креативності майбутнього педагога виступає її розкриття в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та адресність креативності у певній формі іншій людині [12].

На думку С. О. Сисоевої, в якості ознак педагогічної креативності та її змістовних характеристики виступають: розвинена соціальна і моральна свідомість; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності; розвинене бачення проблеми; розвинена уява; специфічні особистісні якості педагога; специфічні мотиви; творчий інтерес; захопленість своєю працею; прагнення досягти високої результативності в певних умовах педагогічної діяльності; комунікативні здібності; здатність до самкерування; високий рівень загальної культури вчителя [8, 98–99].

І. Раченко в якості моделі професійного зростання педагога пропонує розглядати наступну ієрархію його особистісних властивостей: мотивація на самовдосконалення в плані професійного зростання [7, 32]; професійне становлення; особистісні пошуки у професійній діяльності; орієнтація творчої діяльності педагога на розширення базових ЗУНів; раціоналізація творчої діяльності; несистемне використанні власних новацій у професійній діяльності; оптимізація процесу і результатів професійної діяльності.

Здібність до творчості розглядається О. Козловою як умова реалізації вищих духовних особистісних потреб вчителя, умова становлення власних творчих характеристик, зростання і збагачення внутрішньособистісних можливостей, підвищення якості та результативності своєї професійної діяльності, орієнтація на вищі загальнолюдські цінності тощо [4].

У результаті здійсненого нами кореляційного аналізу показників вербальної та невербальної креативності вчителів початкової школи (Див. Таблицю 1) нами зафіксовано статистично достовірні позитивні кореляції (на рівні $p < 0,05$) між показником гнучкості вербальної креативності та показником спротиву замкненню образної креативності ($r = 0,31$); показником оригінальності вербальної креативності та показником оригінальності образної креативності ($r = 0,33$),

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу показників вербальної креативності та показників невербальної креативності майбутніх вчителів початкової школи

	Біглисть	Гнучкість	Оригінальність	Розробленість
Біглисть	0,26	-0,14	0,02	-0,15
Оригінальність	0,06	0,22	0,33*	0,28*
Абстрактність назви	-0,01	0,22	0,54*	0,48*
Спротив замкненню	0,18	0,31*	0,66*	0,33*
Розробленість	0,12	0,08	0,39*	0,27

Позначкою * відмічені достовірні значення коефіцієнту кореляції на рівні $p < 0,05$.

показником оригінальності вербальної креативності та показником абстрактності назви образної креативності ($r = 0,54$), показником оригінальності вербальної креативності та показником спротиву замкненню образної креативності ($r = 0,66$), показником оригінальності вербальної креативності та показником розробленості образної креативності ($r = 0,39$); показником розробленості вербальної креативності та показником оригінальності образної креативності ($r = 0,28$), показником розробленості вербальної креативності та показником абстрактності назви образної креативності ($r = 0,48$), показником розробленості вербальної креативності та показником спротиву замкненню образної креативності ($r = 0,33$). Очевидно, що в структурі креативності майбутнього вчителя початкової школи, незалежно від її модальності, системоутворюючими компонентами виступають показники оригінальності вербальної креативності, розробленості вербальної креативності, оригінальності образної креативності, абстрактності назви образної креативності та спротиву замкненню образної креативності.

вості та спротиву замкненню образної креативності.

У результаті здійсненого кореляційного аналізу показників вербальної креативності та показників інтелекту майбутніх вчителів початкової школи (Див. Таблицю 2) нами зафіксовано статистично достовірний негативний зв'язок (на рівні $p < 0,05$) між показником біглості вербальної креативності та показником аналогій за тестом інтелекту Амтхауера ($r = -0,35$); статистично достовірні позитивний зв'язок між показником гнучкості вербальної креативності та показником пам'яті за тестом інтелекту Амтхауера ($r = 0,48$); статистично достовірні позитивний зв'язок між показником оригінальності вербальної креативності та показником пам'яті за тестом інтелекту Амтхауера ($r = 0,56$); статистично достовірні позитивні зв'язки між показником розробленості вербальної креативності та показниками доповнення речень ($r = 0,48$), виключення зайвого ($r = 0,4$), аналогій ($r = 0,39$) та рядів чисел ($r = 0,3$) за тестом інтелекту Амтхауера.

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу показників вербальної креативності та показників інтелекту майбутніх вчителів початкової школи

	Біглисть	Гнучкість	Оригінальність	Розробленість
Доповнення речень	-0,23	0,11	0,16	0,48*
Виключення зайвого	-0,22	0,17	0,13	0,40*
Аналогії	-0,35*	-0,03	0,07	0,39*
Узагальнення	0,07	-0,27	-0,10	0,07
Завдання на рахунок	-0,05	0,07	0,12	0,16
Ряди чисел	-0,18	0,00	0,02	0,30*
Вибір фігури	0,01	-0,10	-0,16	0,10
Завдання з кубиками	-0,16	-0,22	-0,14	0,24
Пам'ять	0,13	0,48*	0,56*	0,24

Позначкою * відмічені значення коефіцієнту кореляції, достовірні на рівні $p < 0,05$.

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу показників образної креативності та показників інтелекту майбутніх вчителів початкової школи

	Біглисть	Оригінальність	Абстрактність назви	Спротив замкненню	Розробленість
Доповнення речень	-0,35*	0,05	-0,01	0,08	0,33*
Виключення зайвого	-0,11	0,05	0,24	0,24	0,10
Аналогії	-0,38*	0,07	0,15	0,05	0,31*
Узагальнення	-0,29*	0,02	-0,06	-0,09	0,26
Завдання на рахунок	-0,09	0,09	0,21	0,07	0,20
Ряди чисел	-0,17	0,06	0,00	-0,03	0,07
Вибір фігури	-0,28*	-0,16	-0,19	-0,17	0,18
Завдання з кубиками	-0,14	0,12	-0,04	-0,01	0,28*
Пам'ять	-0,13	0,16	0,10	0,45*	0,20

Позначкою * відмічені значення коефіцієнту кореляції, достовірні на рівні $p < 0,05$.

Як бачимо, в структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи, показники вербальної креативності утворюють лише епізодичні різнонаправлені зв'язки із показниками інтелекту, в той же час найбільш наближеними за психологічним змістом до показників інтелекту є показник розробленості вербальної креативності, а найбільш зв'язаним із показниками вербальної креативності майбутніх вчителів початкової школи є показник їх пам'яті.

У результаті здійсненого кореляційного аналізу показників вербальної креативності та показників інтелекту майбутніх вчителів початкової школи (Див. Таблицю 3) нами зафіксовано статистично достовірні негативні зв'язки (на рівні $p < 0,05$) між показником біглості образної креативності та показниками доповнення речень ($r = -0,35$), аналогій ($r = -0,38$), узагальнення ($r = -0,29$), вибору фігури ($r = -0,28$) за тестом інтелекту Амтхауера; статистично достовірні позитивний зв'язок між показником спротиву замкненню образної креативності та показником пам'яті за тестом інтелекту Амтхауера ($r = 0,45$); статистично достовірні позитивні зв'язки між показником розробленості образної креативності та показниками доповнення речень ($r = 0,33$), аналогій ($r = 0,31$) та завдання з кубиками ($r = 0,28$) за тестом інтелекту Амтхауера.

Констатуємо, що в структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи показники образної креативності утворюють лише епізодичні, причому різнонаправлені

зв'язки із показниками інтелекту. Відмітимо, що найбільш наближеними за психологічним змістом до показників інтелекту є показник розробленості образної креативності.

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) у теоретико-методологічному аспекті креативність особистості майбутнього педагога найчастіше пов'язують із пошуково-перетворюючий стиль мислення, інтелектуально-логічними здібностями, творчим інтересом, комунікативними здібностями, мотивацією на самовдосконалення, раціоналізацією творчої діяльності тощо; 2) системоутворюючими компонентами в структурі креативності майбутнього вчителя початкової школи виступають показники оригінальності вербальної креативності, розробленості вербальної креативності, оригінальності образної креативності, абстрактності назви та спротиву замкненню образної креативності; 3) в структурі цілісної особистості майбутнього вчителя початкової школи показники креативності утворюють лише епізодичні різнонаправлені зв'язки із показниками інтелекту.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. — М. : Academia, 2002. — 316 с.
2. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / І. В. Гриненко. — Хмельницький, 2008. — 20 с.
3. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Креативна педагогіка. — 2011. — № 4. — С. 23—28.

4. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / О. Г. Козлова. — К., 1999. — 21 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. — СПб. : Питер, 2003. — 352 с.
6. Николаева Е. И. Психология детского творчества / Е. И. Николаева. — Санкт-Петербург : Слово, 2006. — 219 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
8. Сисоева С. О. Основы педагогической творчости: підручник / Сисоева С. О. — К. : Міленіум, 2006. — 346 с.
9. Смирнов С. Д. Психология и педагогика высшей школы / С. Д. Смирнов. — М. : Изд. центр «Академия», 2001. — 304 с.
10. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии / К. А. Торшина // Вопросы психологии. — 1998. — № 4. — С. 124—133.
11. Шадриков В. Д. Деятельность и способности / В. Д. Шадриков. — М. : Изд. Корпорации «Логос», 1994. — 320 с.
12. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы творческого потенциала / Е. Л. Яковлева // Вопросы психологии. — 1997. — № 4. — С. 152—160.

KOSTIANTYN KISEL'OV

Slavyansk

THE INTELLIGENCE AND CREATIVITY OF DIFFERENT MODALITIES IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

The theoretical and methodological grounds for researching the creativity of future primary school teachers are analyzed. The prerequisites for further full-fledged empirical research of the psychological dynamics of the creativity of future teachers of the primary school during the period of study at the university are laid, the psychological and pedagogical conditions of its formation are determined, and the directions of possible developmental influence are determined in order to optimize the level of intellectual and creative representations in the personality structure of the future specialist. It is asserted that although the intellect and creativity of different modalities act as equivalent factors for the success of the student's academic activity and its further professional development, nevertheless they do not form statistically reliable correlations among themselves. At the same time, the verbal and imaginative creativity of the future primary school teacher is closely related, forming a creative subsystem of the teacher's personality.

Key words: creativity, intellect, future teacher, student, primary school, structure, index, analysis, component, level.

КОНСТАНТИН КИСЕЛЁВ

г. Славянск

ИНТЕЛЕКТ И КРЕАТИВНОСТЬ РАЗНЫХ МОДАЛЬНОСТЕЙ В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Анализируются теоретико-методологические основания исследования креативности будущих учителей начальной школы. Закладываются предпосылки дальнейшего полноценного эмпирического исследования психологической динамики креативности будущих учителей начальной школы на протяжении периода обучения в ВУЗе, речь идёт о психолого-педагогических условиях ее становления, определяются направления возможного развивающего влияния с целью оптимизации уровня представленности интеллекта и креативности в структуре личности будущего специалиста. Утверждается, что хотя интеллект и креативность разных модальностей выступают равнозначными факторами успешности учебной деятельности студента и его дальнейшего профессионального становления, тем не менее не образуют между собой статистически достоверных корреляций. В то же время вербальная и образная креативность будущего учителя начальной школы тесно связаны между собой, образуя креативную подсистему личности педагога.

Ключевые слова: креативность, интеллект, будущий учитель, студент, начальная школа, структура, показатель, анализ, компонент, уровень.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2017